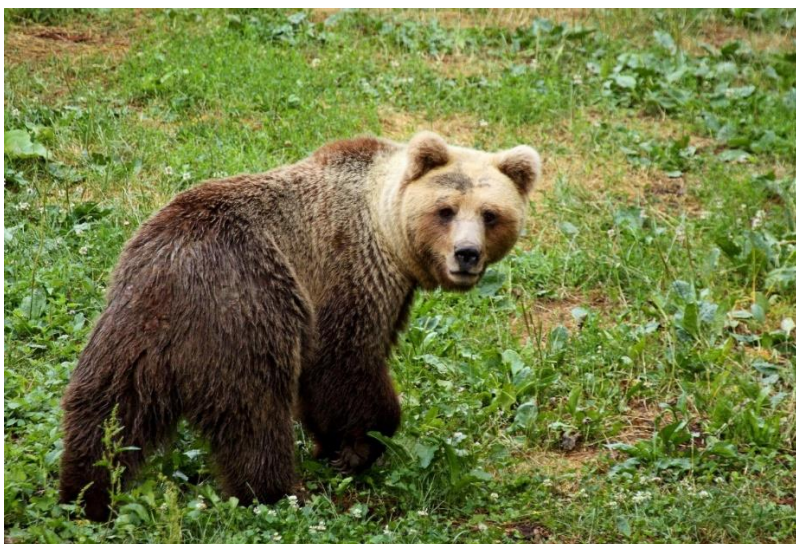

Velike zveri v Dinaridih: Upravljanje, nadzor, nevarnosti in konflikti

**Vzpostavitev mednarodne izmenjevalne
platforme
za upravljanje velikih zveri
v Dinarski regiji
– Osnovno poročilo –**

**Katrina Marsden
Andrea Solić
Djuro Huber
Christiane Röttger
Iven Froese
Julia Schmidt**

Naslovna slika: Rjavi medved v Dinarski regiji (© D. Huber).

Avtorji:

Katrina Marsden
Christiane Röttger
Iven Froese
Julia Schmidt

adelphi research gemeinnützige GmbH
Alt-Moabit 91, 10559 Berlin E-pošta:
E-pošta: marsden@adelphi.de
roettger@adelphi.de
froese@adelphi.de
schmidt@adelphi.de

Andrea Solić
Prof. Djuro Huber

Carnivora Magna,
Ul. Slavka Kolara 45/B, 10410, Velika Gorica, Hrvaška
E-pošta: andrea4nature@gmail.com
djuro.huber@gmail.com

Nadzor:

Katharina Steyer

Nemška zvezna agencija za ohranjanje narave (BfN)
Divizija II 1.1: Ohranjanje prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst
Konstantinstraße 110, 53179 Bonn, Nemčija
E-pošta: Katharina.Steyer@bfn.de

Sonja Otto

Nemška agencija za okolje (UBA)
Divizija I 1.2 Mednarodne trajnostne strategije, politika in prenos znanja;
Enota za projektne storitve Programa za pomoč in svetovanje (AAP)
Wörlitzer Platz 1, 06844 Dessau-Roßlau, Nemčija
E-pošta: Sonja.Otto@uba.de

Projekt financira Program za pomoč in svetovanje (AAP) nemškega zveznega ministrstva za zaščito okolja v državah Srednje in Vzhodne Evrope, Kavkaza in Osrednje Azije ter drugih državah, ki mejijo na Evropsko Unijo. Nadzor izvajata Zvezna agencija za ohranjanje okolja (BfN) in Nemška okoljevarstvena agencija (UBA).

To je prevod naslednje publikacije: Large Carnivores in the Dinarides: Management, Monitoring, Threats and Conflicts <https://www.bfn.de/sites/default/files/2022-02/Skript617.pdf>

Založnik: Bundesamt für Naturschutz (BfN)
Nemška zvezna agencija za ohranjanje narave (BfN)
Konstantinstrasse 110
53179 Bonn, Nemčija
URL: <http://www.bfn.de>

Založnik ne jamči za pravilnost, podrobnosti in popolnost izjav in stališč v tem poročilu, kot tudi ne jamči za spoštovanje zasebnih pravic tretjih oseb. Stališča, navedena v tej publikaciji, so stališča avtorjev in ne izražajo nujno stališč založnika.

Ta serija je distribuirana v sklopu licence Creative Commons – NoDerivatives 4.0 International (CC BY - ND 4.0)
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>).

ISBN 978-3-89624-378-2

DOI 10.19217/skr617

Bonn, Nemčija 2021

Kazalo

Kazalo	5
Seznam slikovnega gradiva	6
Seznam preglednic.....	7
Povzetek.....	8
1 Ozadje.....	9
1.1 Cilj in načrtovani ukrepi	9
1.2 Namen tega poročila	10
2 Predstavitev regije.....	11
2.1 Velike zveri v Dinaridih	11
2.2 Institucionalni okvir in gonilo članstva v EU	13
2.3 Učenje iz izkušenj EU o sobivanju z velikimi zvermi	16
3 Metoda zbiranja informacij.....	21
4 Rezultati.....	22
4.1 Status populacije.....	22
4.2 Zakonodaja in status glede lova.....	23
4.3 Nadzor	23
4.4 Načrti za upravljanje.....	25
4.5 Glavne grožnje populacijam velikih zveri.....	26
4.6 Glavni konflikti.....	29
4.7 Zaščita živine in kompenzacija	29
4.8 Obstoječe čezmejne iniciative.....	31
5 Razprava, naslednji koraki in obeti.....	34

Seznam slikovnega gradiva

Slika 1: Razširjenost medveda v Dinaridih (2012–16). Kartiranje prisotnosti na evropski mreži 10 × 10 km ETRS89 LAEA (Kaczensky et al. 2021).....	11
Slika 2: Razširjenost volka v Dinaridih (2012–16).	12
Slika 3: Razširjenost risa v Dinaridih (2012–16). Modra barva predstavlja stalno prisotnost, turkizna barva pa občasno prisotnost.	12
Slika 4: Zaščitni ukrepi za živino (ograda in pes, slika Irena Kavčič).....	18
Slika 5. Ekipa za intervencije za medvede so vzpostavljene v določenih državah EU, vključno s Hrvaško (slika: Djuro Huber).....	19
Slika 6. Član intervencijske ekipe osvobodi medveda iz pasti divjega lovca (fotografija: Slaven Reljić).....	28
Slika 7: Varovanje živine (Slika: Djuro Huber).....	29

Seznam preglednic

Preglednica 1: Status članstva v EU.....	14
Preglednica 2: Status populacije in trend.....	22
Preglednica 3: Lov v Dinaridih.....	23
Preglednica 4: Nadzor v Dinaridih.....	24
Preglednica 5: Načrti upravljanja v Dinaridih.	25
Preglednica 6: Glavne grožnje.....	26
Preglednica 7: Konflikti, povezani s prisotnostjo VZ.	29
Preglednica 8: Nadomestila in zaščita.....	30
Preglednica9: Projekti in programi v regiji.....	31
Preglednica 10: Pobude v regiji.....	33
Preglednica 11: Naslednje teme platforme.	34

Povzetek

Dinarska regija na zahodnem Balkanu je ena najbolj biotsko raznovrstnih regij v Evropi. Je tudi dom treh velikih zveri: medveda, volka in risa (balkanskega in navadnega risa). Razprostira se med državami članicami in nečlanicami EU.

Zaradi velikega števila teh vrst je zaželeno mednarodno usklajevanje za njihovo upravljanje, s čimer naj bi se zagotovila dolgoročna osnova za njihovo ohranjanje. Do danes obstaja zgolj nekaj čezmejnih vladnih iniciativ, ki se ukvarjajo s to tematiko.

Zato je cilj projekta pomoč in svetovanje pri vzpostavitvi mednarodne izmenjevalne platforme za upravljanje velikih zveri, katere bi predstavljalo osem držav Dinarske regije: Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Kosovo^{*1}, Črna Gora, Severna Makedonija, Srbija in Slovenija. Tekom usklajevalnih sestankov platforme bodo nacionalne administracije sodelovale z ostalimi pomembnimi deležniki s področja kmetijstva, upravljalcev, lova, gozdarstva in ohranjanja narave, da bi skupaj razvili načela in smernice za dobro sodelovanje v prihodnosti. Sekretariat platforme bo zagotavljal nepristransko vodenje projektnih dejavnosti.

To osnovno poročilo prikazuje trenutni status velikih zveri, njihovo upravljanje in nadzor, potencialne nevarnosti ter konflikte v Dinarski regiji. Omogoča pregled nad stanjem po posameznih državah in podatke primerja s preteklimi ocenami.

¹ Vse reference v tem dokumentu, ki se nanašajo na Kosovo*, tako na ozemlje, institucije kot na prebivalstvo, se bodo v tem besedilu upoštevale brez predsodkov glede statusa, in bodo skladne z UNSCR 1244/1999 ter Mnenjem Meddržavnega sodišča o Kosovski deklaraciji o neodvisnosti.

1 Ozadje

Dinaridi na zahodnem Balkanu so eni izmed najbolj biotsko raznovrstnih regij v Evropi in dom treh velikih zveri: medveda, volka in risa. Zaradi velikega števila osebkov teh vrst v tamkajšnji populaciji je zaželena mednarodna koordinacija za njihovo upravljanje, s čimer se vzpostavi dolgoročna osnova za njihovo ohranjanje. Do danes obstaja zgolj nekaj čezmejnih iniciativ za upravljanje velikih zveri v regiji, a je zelo očitno, da obstaja močna potreba po večjem usklajevanju in sodelovanju naj to tematiko.

Leta 2018 je Platforma EU za sobivanje ljudi in velikih zveri² – združenje organizacij, ki zastopajo različne interese v zvezi z ohranjanjem in upravljanjem velikih zveri – skupaj s partnerji organizirala delavnico v Budvi, Črni Gori³. Ob zaključku delavnice so se udeleženci s podpisom skupne izjave⁴ strinjali in pozvali k vzpostavitvi mednarodne izmenjevalne platforme za upravljanje velikih zveri v Dinaridih (Okvir 1). Navedli so tudi glavne cilje izmenjav platforme o velikih zvreh. Ti so osnovani na večletnem delu strokovnjakov iz Dinarske regije z namenom vzpostavitve mednarodnega dialoga in izmenjav. S tem je jasno prikazan interes predstavnikov držav, strokovnjakov, NVO-jev in deležnikov za participativni pristop med državami.

Okvir 1: Sporazum iz Budve

Udeleženci so določili naslednje cilje kot prednostne za prve diskusije o platformi:

1. koordinacija in izmenjava informacij o praksah upravljanja, politikah in pristopih v celotni regiji, vključno z nacionalnimi in regionalnimi načrti upravljanja zadoseganje ciljev na ravni populacije;
2. podpora mednarodnemu mreženju in izmenjavi izkušenj med ključnimi deležniki in oblastmi;
3. usopsabljanje kadra za naloge upravljanja, ki se nanašajo na velike zveri;
4. izboljšano čezmejno sodelovanje pri nadzoru, kot so standardizirane metode in protokoli;
5. vzpostavljanje dodatnih čezmejnih projektov za podporo zgornjim ciljem;
6. zbiranje sredstev in iskanje konkretnih virov financ za podporo dejavnostim in konkretnim ukrepom, ki so potrebni za bodočo platformo.

Za uspešnost zadanih ciljev bo potreben participativni pristop z vključevanjem deležnikov ter zagotovitev zadostnih finančnih virov, poleg teh tudi podporo pri vzpostavljanju platforme ter osnovnih načel za sodelovanje v prihodnosti. Za realizacijo teh ciljev udeleženci vabijo in spodbujajo upravne oblasti Albanije, Bolgarije, Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Severne Makedonije, Grčije, Kosova*, Črne Gore, Srbije in Slovenije, da gradijo na sprejetih sklepih te delavnice in, upoštevajoč model platforme EU, razmislijo o ustanovitvi regionalne platforme o velikih zvreh, da se bodo pogovori lahko nadaljevali.

1.1 Cilj in načrtovani ukrepi

Projekt je bil ustanovljen z glavnim ciljem, da zagotovi človeške in finančne kapacitete za

² Spletna stran Evropske komisije: Platforma EU za sobivanje ljudi in velikih zveri;
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm

³ Spletna stran Evropske komisije: Platforma EU za sobivanje ljudi in velikih zveri: dogodki na podstrani
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/events_sub_workshop_Budva.htm

⁴ Spletna stran Evropske komisije: Izjava iz Budve:
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/181106Budva_LCP_Workshop%20statement-EN.pdf

vzpostavitev mednarodne izmenjevalne platforme ter vodilne smernice za sodelovanje v prihodnosti, in sicer skupaj z nacionalnimi administracijami v regiji (Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Kosovo*, Črna gora, Severna Makedonija, Srbija, Slovenija).

Potrebni koraki pri vzpostavitvi postopkov upravljanja in izmenjave za:

- izboljšanje razumevanja ciljev in praks politike EU glede upravljanja velikih zveri in boljši prenos okoljske zakonodaje EU;
- povečanje kapacitet števila zaposlenih za pričetek čezmejnih procesov sodelovanja, upravljanja in nadzora, povezanih s populacijami velikih zveri;
- povečanje števila deležnikov iz relevantnih sektorjev, ki bi želeli biti vključeni v aktivnosti zmanjševanja konfliktov, povezanih s prisotnostjo velikih zveri.

Projekt se v tem pogledu lahko smatra kot zagonski sklad. Delo, ki ga financira Nemško zvezno ministrstvo za okolje (BMU) prek nemškega programa za pomoč in svetovanje (Beratungshilfeprogramm),⁵ in je načrtovano za obdobje enega leta. Za dolgoročno izvajanje pa bo potrebno dodatno financiranje. Projekt upravlja adelphi, nemški raziskovalni inštitut in svetovalna služba okoljske politike, v sodelovanju z inštitutom Carnivora Magna – hrvaško nevladno organizacijo za raziskave, ohranjanje in upravljanje velikih zveri. Adelphi upravlja tudi Sekretariat Platforme EU za sobivanje med ljudmi in velikimi zvermi⁶. Člani inštituta Carnivora Magna so specialisti za upravljanje velikih zveri v regiji.

1.2 Namen tega poročila

Namen poročila je zagotavljanje osnovnih informacij za podporo pri vzpostavitvi platforme. Še posebej se osredotoča na pregled trenutnega stanja glede upravljanja velikih zveri v Dinarski regiji in primerja pristope različnih držav. To bo v pomoč pri določanju glavnih tematik za delo platforme in potencial za skupne, usklajene pristope pri upravljanju velikih zveri v Dinaridih.

⁵ Spletna stran Zveznega urada za okolje: Beratungshilfeprogramme:
<https://www.umweltbundesamt.de/en/topics/sustainability-strategies-international/cooperation-eecca-centraleastern-european-states/federal-environment-ministrys-advisory-assistance>

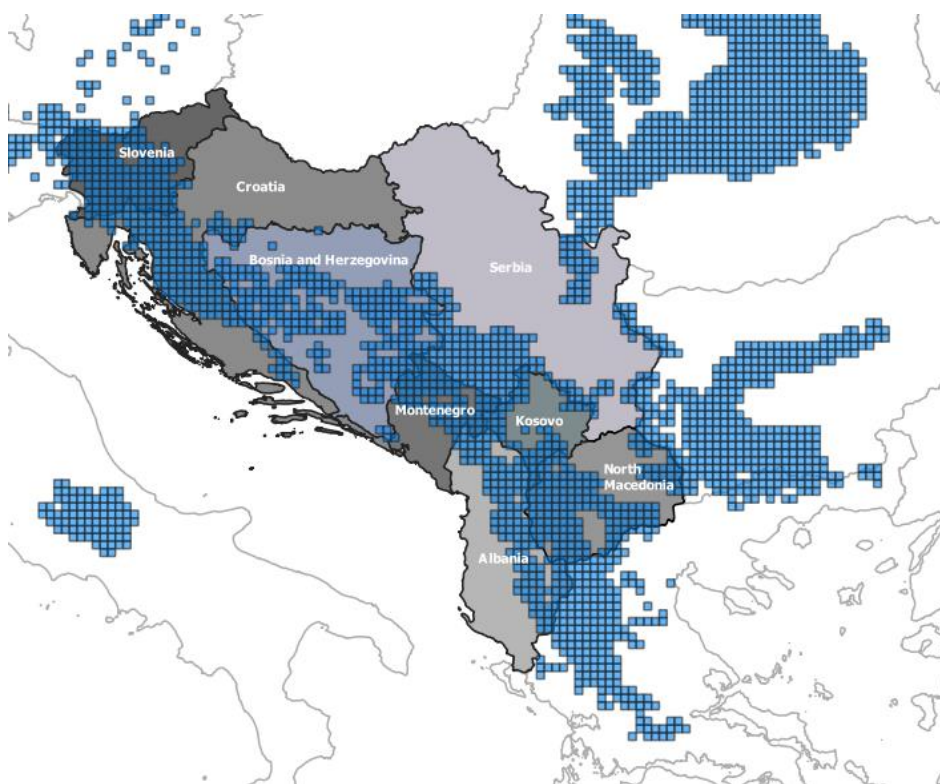
⁶ Spletna stran Evropske komisije: Platforma EU za sobivanje ljudi in velikih zveri:
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm

2 Predstavitev regije

2.1 Velike zveri v Dinaridih

Dinaridi so gorovje ob Jadranskem morju, povezani s Pindskim gorstvom na jugovzhodu Balkana. Zahvaljujoč svoji lokaciji na ločnici med več biogeografskimi regijami (Sredozemlje, Alpe, celinski del) in njihovim značilnim ekološkim, klimatskim in geomorfološkim pogojem so ena najbolj biotsko raznolikih regij v Evropi.

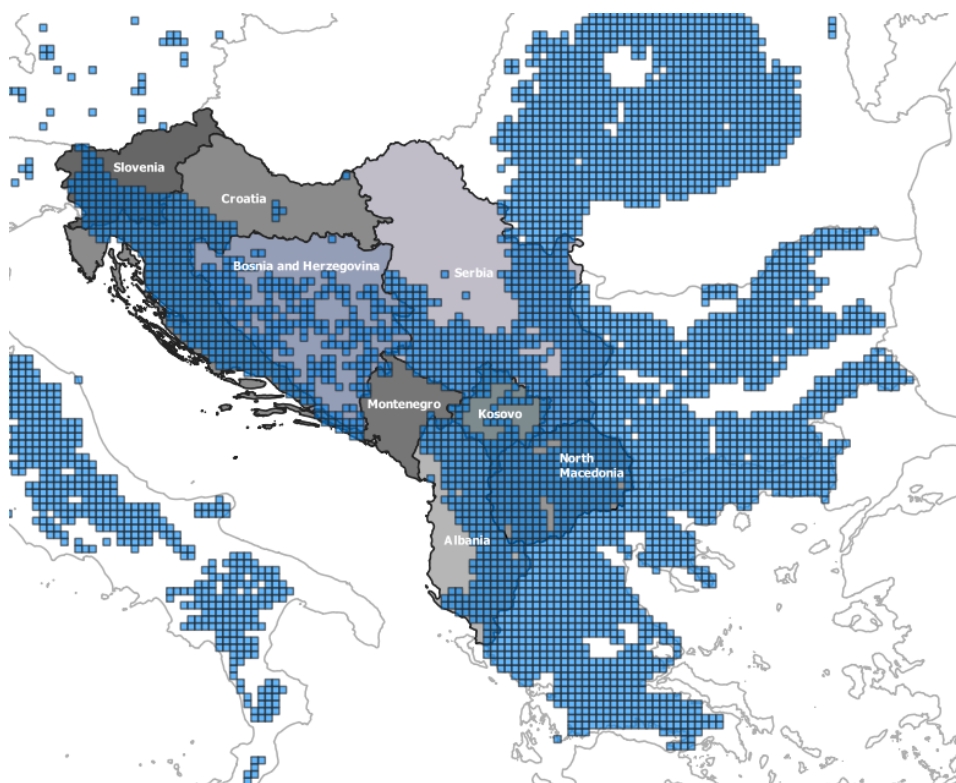
Velike zveri (v nadaljevanju VZ) so ene izmed bolj karizmatičnih in značilnih vrst območja. V regiji so prisotne tri vrste: rjavi medved (*Ursus arctos*), sivi volk (*Canis lupus*) in navadni ris (*Lynx lynx*), vključno s svojimi redkimi podvrstami (*Lynx lynx balcanicus*). Regija vključuje naslednje države, ki sodelujejo v projektu: Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Kosovo*, Črna Gora, Severna Makedonija, Srbija in Slovenija. Vse imajo prisotno populacijo VZ, a v nobeni državi populacija ni dovolj številčna, da bi bila zmožna preživeti sama. Glede na najnovejše ocene regionalnega Rdečega seznama Svetovne zveze za varstvo narave (IUCN) (2012–2016) je v regiji približno 4.000 volkov (dinarsko-balkanska populacija), 4.000 medvedov (dinarsko-pindsko populacija), 120–130 risov (dinarska populacija risov) in zgolj 50 posameznih živali balkanskega risa (najmanjša in najbolj ogrožena subpopulacija navadnega risa)⁷. Populacije VZ ne upoštevajo državnih meja (oglejte si sliko 1-3).

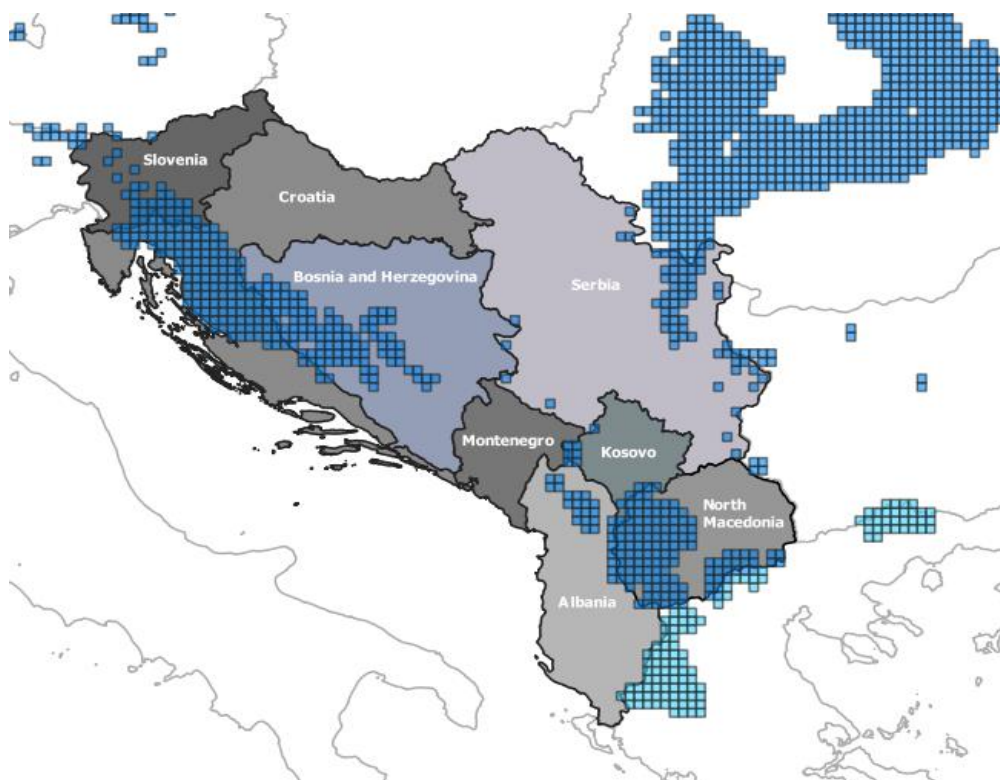
Slika 1: Razširjenost medveda v Dinaridih (2012–16). Kartiranje prisotnosti na evropski mreži 10 × 10 km ETRS89 LAEA (Kaczensky et al. 2021)⁸.

⁷Spletna stran Iniciative za velike zveri za Evropo (LCIE). Specialistična skupina za vrste za IUCN: <https://www.lcie.org/large-carnivores>

⁸ Kaczensky, Petra et al. (2021), Distribution of large carnivores in Europe 2012–2016: Zemljevidi distribucije rjavega medveda, navadnega risa, sivega volka in rosomaha, Dryad, Dataset, <https://doi.org/10.5061/dryad.pc866t1p3>

Slika 2: Razširjenost volka v Dinaridih (2012–16)⁸.

Slika 3: Razširjenost risa v Dinaridih (2012–16)⁸. Modra barva predstavlja stalno prisotnost, turkizna barva pa občasno prisotnost.

Poleg osmih zgoraj navedenih držav se populacija volkov pojavlja tudi v Grčiji in Bolgariji, medtem ko je medved v Grčiji prisoten. Čeprav nista uradni partnerici v projektu, bomo Grčijo in Bolgarijo povabili k sodelovanju na sestankih in dali možnost vključitve v procese na platformi, kjer bo to mogoče.

Podobno kot v Zahodni Evropi, so populacije VZ v večjem delu Dinaridov neposredno preganjali do sredine dvajsetega stoletja, kljub temu pa populacija medveda in volka v Dinaridih ni nikoli izumrla. Populacije medveda so dosegle najnižjo stopnjo po drugi svetovni vojni in v nekaterih državah utrpel dodatne izgube med konfliktom, ki je privedel do razkola Jugoslavije v začetku devetdesetih let.

Kljub temu pa je mogoče v zadnjih letih opaziti trend naraščanja populacij. V številnih državah so volkove lovili v zameno za nagrado in jih smatrali kot škodljivo vrsto. Nedavno so dobili zaščito na nekaterih območjih regije. Dejstvo, da so preživeli, lahko pripišemo njihovi prilagodljivosti, reproduktivnemu potencialu in primernem habitatu z zadostno plensko bazo.

Dinarski ris je v prvih letih 20. stoletja skoraj izumrl. Majhna preostala populacija, ki je danes ločena podvrsta in je znana kot balkanski ris, je sicer preživela, a je še vedno kritično ogrožena. Ima močno zmanjšano populacijo in območje, zato potekajo intenzivna prizadevanja za reševanje te izolirane populacije. V zahodni del regije, kjer je bilo izumrtje popolno, so s programom ponovne naselitve, ki se je pričel leta 1973, pripeljali nekaj posameznih živali iz slovaške populacije. Po začetni rasti se je populacija ponovno zmanjšala in ostala pri majhnih številkah do nedavnih let, ko so ponovno pričeli z naseljevanjem risov iz Slovaške in Romunije z namenom povečanja genetske pestrosti te majhne populacije.

2.2 Institucionalni okvir in gonilo članstva v EU

Vključene države nimajo enotnega pravnega okvirja, znotraj katerega bi organizirale čezmejno upravljanje narave. Gre za mešanico držav članic in nečlanic EU. Dinarsko-balkanska konvencija, ki bi sledila primeru Alpske ali Karpatske konvencije, ni na voljo. Večje čezmejne iniciative še vedno predstavljajo izziv po vojni v Jugoslaviji sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja. Tudi znotraj posameznih držav, še posebej v Bosni in Hercegovini, se lahko pristopi k upravljanju VZ razlikujejo glede na posamezne regije.

Vse vključene države, ne glede na članstvo EU so zaprosile za pristop ali pa imajo status kandidatke. Članstvo držav v EU zato zagotavlja pomemben skupen okvir na tem območju.

Za članstvo v EU, morajo države dokazati, da izpolnjujejo Københavnska merila, ki se navezujejo na stabilne institucije, človekove pravice in zakone⁹. Na primerih držav Zahodnega Balkana »Proces stabilizacije in povezovanja« zahteva dodatne pogoje za članstvo, ki se nanašajo predvsem na regionalno sodelovanje in dobre sosedске odnose. Čezmejno sodelovanje je zato izjemno pomembno.

Pogodbena razmerja med državami kandidatkami in EU se izvajajo v obliki stabilizacijskih in pridružitvenih sporazumov. Trenutno stanje intervjujev je povzeto v Preglednici 1.

⁹ Evropski svet (1993) Københavnska merila: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/conditions-membership_en

Preglednica 1: Status članstva v EU.

Država	Status članstva v EU	Dodatne informacije
Albanija	Država kandidatka (pogajanja se še niso pričela)	Za članstvo v EU se je prijavila aprila 2009 Status kandidatke junija 2014 Komisija je predlagala pričetek pogajanj leta 2016. Svet se je strinjal marca 2020 Okvirna pogodba Komisije julija 2020
Bosna in Hercegovina	Potencialna kandidatka	Za članstvo v EU se je prijavila februarja 2016 Mnenje komisije s 14 prioritetami maja 2019 Ena izmed prioritet je ustrezno delovanje parlamentarnega stabilizacijsko-pridružitvenega komiteja, parlamentarne dimenzije stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma – ki ga je junija 2021 sprejel parlament Bosne in Hercegovine
Hrvaška	Država članica EU	EU se je pridružila 1. julija 2013
Kosovo*	Potencialna kandidatka	Enostransko razglasila svojo neodvisnost od Srbije februarja 2008 Pet držav članic EU (Ciper, Grčija, Romunija, Slovaška in Španija) in dve državi v regiji (Srbija in Bosna in Hercegovina) ni priznalo neodvisnosti Kosova*. Stabilizacijsko-pridružitveni sporazum je začel veljati 1. aprila 2016 Članstvo je povezano z uspešnim ali drugačnim dialogom med Kosovom* in Srbijo na visokem nivoju, ki ga omogoča EU
Črna Gora	Država kandidatka (v pogajanjih, morebitna pridružitve leta 2025)	Za članstvo v EU se je prijavila decembra 2008 Status kandidatke decembra 2010 Pristopna pogajanja so se pričela junija 2012 Vseh 33 pregledanih poglavij o pogajanjih je odprtih, samo 3 so začasno zaprta
Severna Makedonija	Država kandidatka (pogajanja se še niso pričela)	Za članstvo v EU se je prijavila marca 2004 Status kandidatke EU odobren decembra 2005 Pristopna pogajanja so bila ovirana zaradi spora z Grčijo glede uporabe imena »Makedonija«. Urejeno s »Prespanskim sporazumom«, ki je v veljavi od februarja 2019 Svet se je odločil, da s pristopnimi pogajanjmi prične marca 2020 Komisija je predstavila osnutek pogajalskega okvira julija 2020
Srbija	Država kandidatka (v pogajanjih, morebitna pridružitve leta 2025)	Za članstvo v EU se je prijavila decembra 2009 Status kandidatke marca 2012 Pristopna pogajanja so se uradno pričela januarja 2014 Prvi dve poglavji, vključno s poglavjem o normalizaciji odnosov s Kosovom*, sta se odprli decembra 2015 Do danes je bilo odprtih 18 od 35 pogajalskih poglavij, od katerih sta bili dve začasno zaprti Članstvo je povezano z uspešnim ali drugačnim dialogom med Kosovom* in Srbijo na visokem nivoju, ki ga omogoča EU
Slovenija	Država članica EU	EU se je pridružila 1. maja 2004

V sklopu pridružitvenega procesa morajo države prikazati svojo skladnost z zakonodajo EU (pravni red Skupnosti) s prenosom relevantnih direktiv in uredb v nacionalno zakonodajo. Pristopna pogajanja se izvajajo okoli 35 poglavij¹⁰ pravnega reda. Poglavje 27 obsega okolje, vključno z zavarovanjem vrst v sklopu Direktive o habitatih in vzpostavitvijo zavarovanih območij v omrežju Natura 2000.

¹⁰ Spletna stran Evropske komisije: Sosedstva in širitvena politika: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en

EU zagotavlja finančno pomoč za vzpostavitev tega okvira. Okvirji EU zato ostajajo zelo pomembni, ne glede na stopnjo pridružitve, razumevanje in implementacija okoljskega pravnega reda pa je skupni izziv, s katerim se soočajo vse države.

Okvir 1: Direktiva EU o habitatih

Direktiva o habitatih iz leta 1992 (Evropski svet 1992) implementira Bernsko konvencijo (oglejte si Okvir 3) v Evropski uniji (EU) in dodaja strožje mehanizme izvajanja in poročanja.

Ključni koncept Direktive je, da morajo biti vse navedene vrste in habitatih ohranjeni ali povrnjeni v ugodno ohranitveno stanje. Tipi ukrepov, ki so potrebni in/ali dovoljeni za doseganje ugodnega ohranitvenega stanja, se razlikujejo glede na vrsto ali habitat. Priloga II navaja vrste, ki zahtevajo določitev posebnih območij ohranjanja za doseganje ugodnega ohranitvenega stanja, Priloga IV navaja strogo zavarovane vrste (prepovedan je namerni ulov, ubijanje ali motenje teh vrst ali njihovih območij/habitatov), Priloga V pa navaja vrste, ki jih je mogoče izkoriščati, a samo v primeru, da je to skladno z njihovim ohranjanjem v ugodnem ohranitvenem stanju.

Medved, volk in ris so zavarovani v sklopu Priloge II za večino držav EU, vključno s Hrvaško in Slovenijo (kjer se medved in volk smatrata kot prioritetni vrsti). Medved je zavarovan s Prilogo IV v vseh državah EU, volk in ris pa v večini držav EU, vključno s Slovenijo in Hrvaško.

Strogo zavarovanje v sklopu Priloge IV ne onemogoča v celoti odstranitve posameznih živali iz populacije. Odstopanja v sklopu 16. člena omogočajo upravljanje z odstrelom v posebnih okoliščinah (kot je varovanje druge favne in flore ali za preprečevanje resne škode na pridelkih ali živini oziroma za javno varnost). Slovenija in Hrvaška uporabljata mehanizem odstopanj pri upravljanju populacije medvedov in volkov.

Prvi dokument s smernicami o strogem varstvu živalskih vrst v interesu Skupnosti v sklopu Direktive o habitatih je bil objavljen leta 2007. Njegov cilj je boljše razumevanje določil za zavarovanje vrst in uporabljenih specifičnih pogojev. Oktobra 2021 je bil objavljen dokument Smernice o strogem zavarovanju živalskih vrst z interesom Skupnosti v sklopu Direktive o habitatih¹¹. Ta dokument se osredotoča na obveznosti, ki izhajajo iz 12. in 16. člena Direktive o habitatih. Ta dva člena vzpostavljata sistem strogega varstva živalskih vrst, ki so navedene v Prilogi IV (a) Direktive, in hkrati omogočata izjeme teh določil pod določenimi pogoji. Dokument pretežno temelji na relevantnih razsodbah Evropskega sodišča in na primerih sistemov za varstvo vrst v več državah članicah. Priloga III prikazuje primer na volku in kako je mogoče uporabiti dokument s smernicami.

Mednarodne konvencije

Vse vključene države so tudi podpisnice dveh mednarodnih konvencij, ki postavljata določena pravila glede zaščite VZ, in sicer Bernske konvencije in Konvencije o mednarodni trgovini z ogroženimi prostoživečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami (CITES). Več informacij

¹¹ Spletna stran Evropske komisije: Določbe Direktive o habitatih
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PI_COM:C\(2021\)7301](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PI_COM:C(2021)7301)

o mednarodnem pravnem okviru najdete v Okviru 3.

Okvir 3: Bernska konvencija in CITES

Konvencija o varstvu prostoživečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njihovih naravnih življenjskih prostorov iz leta 1979 (**Bernska konvencija**¹²) je zavezujoč mednarodni pravni instrument, ki velja za evropski kontinent in dele Afrike in navaja habitate in vrste, ki jih morajo varovati podpisniki konvencije. Vrste, ki so vključene v Prilogi II, so strogo zavarovane (prepovedan je namerni ulov, ubijanje ali motenje teh vrst ali njihovih pribežališč/habitatov). Vrste, ki so vključene v Prilogi III, so zavarovane (lov je dovoljen, a mora biti reguliran, da populacije niso ogrožene, npr. z ukrepi, kot so zaprte sezone lova in začasne ali lokalne prepovedi, ki omogočajo okrevanje populacije). Medved in volk sta strogo zavarovana v Prilogi II Bernske konvencije. Ris sodi v Prilogo III, balkanski ris pa v Prilogo II. Podpisniki lahko izrazijo zadržke, da določenih vrst ne smatrajo kot zavarovane v sklopu konvencije. Severna Makedonija ima zadržek k Prilogi II za volka. Slovenija ima zadržek za medveda in volka, ker pa sta vključena v Prilogo IV Direktive o habitatih, to v praksi nima velikega pomena. Kosovo* ni podpisnik Konvencije.

Konvencija CITES¹³ (Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi prostoživečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami) je začela veljati leta 1975. Konvencija ureja uporabo in trgovino z ogroženimi vrstami na globalni ravni. Za VZ je konvencija CITES še posebej pomembna pri trofejnem lovu, saj nadzoruje dovoljenja za odstranitev ulovljenih živali iz države, kjer so ubite. CITES vključuje sezname vrst v treh prilogah glede na dejstvo, ali je trgovina prepovedana (priloga 1), strogo nadzorovana z dovoljenjem (priloga 2) oziroma nadzorovana z dovoljenjem, a s širšim obsegom okoliščin (priloga 3). Volk, medved in ris so vključeni v prilogo 2 za evropske države.

Podpisniki lahko izrazijo zadržke, da določenih vrst ne smatrajo kot zavarovane v sklopu konvencije. Severna Makedonija ima od leta 2000 pridržek k Prilogi II za volka. Kosovo* ni podpisnik Konvencije.

Obseg pristopov, ki se izvajajo v različnih državah za izvajanjem zgoraj omenjenih direktiv in pogodb, je privedel do skupka različnih pristopov k upravljanju VZ v Dinaridih, kot je to dodatno opisano v rezultatih in diskusiji.

2.3 Učenje iz izkušenj EU o sobivanju z velikimi zvermi

VZ so v svojem celotnem obsegu lahko potencialno konfliktne vrste, pogosto pa so zlorabljene kot grešni kozel, saj vzbujajo veliko čustev pri ljudeh, ki se že tako ali tako iz določenih razlogov čutijo eksistencialno ogrožene. Kot karizmatične vrste lahko ponudijo določene prednosti, kot so privabljanje turistov (vključno z lovskim turizmom), imajo pa tudi vlogo v upravljanju ekosistema (ekološke storitve, kot tudi socioekonomske in kulture

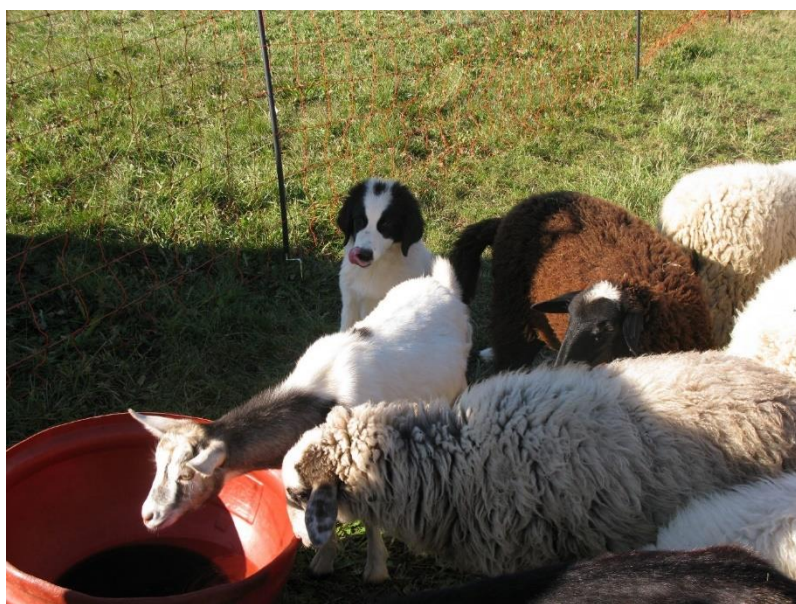
¹² Svet Evrope (1979) Pogodba št. 104 Bernska konvencija Konvencija o varstvu prostoživečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njihovih naravnih življenjskih prostorov: <https://www.coe.int/en/web/bern-convention>

¹³ CITES (1973) Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi prostoživečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami: <https://cites.org/eng>

storitve)¹⁴. Njihova prisotnost je kljub temu povezana s stroški, ki jih morajo kriti majhni in zelo specifični sektorji družbe. Biološke potrebe VZ velikokrat vodijo v konflikt s podeželsko populacijo, še posebej z živinorejci, čebelarji, kmetovalci in morda tudi lovci. Splošna javnost je močno podprla vrsto VZ, kot pomoč pri njihovi ohranitvi in tudi vračanje na določena območja, kjer so v preteklosti že izumrle.

Zato obstaja potreba po upravljanju in koordinaciji ohranjanja VZ skupaj z vključenimi deležniki, običajno z usklajenim **načrtom upravljanja**, ki se razvije ob upoštevanju deležnikov. To se lahko zgodi samo, ko je vzpostavljen natančen in korekten **nadzor populacij in vplivov VZ**.

Odškodnina za škodo, ki jo povzročijo VZ in **finančna podpora zaščitnim ukrepom** se smatrata kot pomembna ukrepa za zmanjšanje konfliktov. Večina držav EU se postopno pomika proti sistemu, kjer izplačujejo nadomestilo za škodo na živini, čebelnjakih ali kmetijskih površinah iz državnega proračuna, in sistemu vzpostavitve preventivnih ukrepov (postavljanje ograd, psi čuvaji za živino, pastirji, oglejte si Slika 4) subvencioniranih iz državnih sredstev ali Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja, EKSRP (steber za razvoj podeželja Skupne kmetijske politike)¹⁵. To se bo najverjetneje nadaljevalo pod novo skupno kmetijsko politiko (predvidoma od leta 2023), dodalo pa se bo potencialno financiranje iz eko shem (neposredna plačila)¹⁶. Jasno je, da so nadomestilo in preventivni ukrepi zaželeni zaradi poštenosti do kmetovalcev, kljub temu pa je take sheme treba zasnovati in izvesti strokovno, v izogib vedno večjim konfliktom¹⁷.

¹⁴ Tišma, S., Jelinčić, D.A., Tolić, I., Solić, A. i Malić Limari, S. (2021). Tko se boji vuka još? Socio-ekonomski i kulturološki učinci obitavanja vuka u Hrvatskoj. Socijalna ekologija, 30 (1), 117–130. <https://doi.org/10.17234/SocEkol.30.1.6> (Socijalna ekologija: revija o okoljskih mislih in socioloških raziskavah = Socijalna ekologija: Zeitschrift für Umweltgedanken und soziologische Forschung, izdaja 30, št. 1, 2021

¹⁵ Marsden, K and T. Hovardas EU Rural Development Policy and the management of conflictual species: The case of large carnivores v: Biological Conservation 243: DOI: 10.1016/j.biocon.2020.108464

¹⁶ Kratko obvestilo Platforme EU o VZ: Reforma skupne kmetijske politike (SKP) in ukrepi za sobivanje z velikimi zvermi: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/EU_Platform_CAP_and_large_carnivores_July21.pdf

¹⁷ Boitani, L., Ciucci, P., and Raganella-Pelliccioni, E. (2010). Ex-post compensation payments for wolf predation on livestock in Italy: a tool for conservation? Wildlife Research 37: 722-730: https://www.kora.ch/malme/05_library/5_1_publications/B/Boitani_et_al_2010_Compensation_payments_for_wolf_predation_on_livestock_in_Italy.pdf

Slika 4: Zaščitni ukrepi za živino (ograda in pes, slika Irena Kavčič).

Primerjalne študije EU prikazujejo, da najvišje nadomestila in preventivni ukrepi ne pomenijo nujno najnižje stopnje konflikta, zato je potrebno upoštevati tudi druge dejavnike¹⁸.

Konflikte prav tako povzročajo **neposredne interakcije med ljudmi in VZ**, še posebno z medvedom, kjer ljudje zaidejo v neposredni stik in jih lahko določeni medvedi poškodujejo ali celo ubijejo. S tem problemom se lahko spopademo predvsem z izobraževanjem ljudio odgovornem ravnanju na območju prisotnosti medveda, zmanjšanje stikov z pomočjo ustreznega **ravnanja z odpadki** (zmanjšan dostop medvedov do odpadkov); **upoštevanjem VZ v prometu** (zeleni mostovi, ograde in znaki, ki preprečujejo nesreče); regulacijo rabe in motenj na območjih z prisotnostjo medveda (dostop za namene športa in lova ter nadzor vplivov dodatnega hranjenja za lov ali opazovanja medvedov); ter izboljšanjem povezljivosti medvedovega **habitata** (z načrtovanjem infrastrukture).

Pomembna so tudi sredstva za beleženje in ukrepanje v primeru konflikta. Nekatere države so začele vzpostavljati **Ekipe za nujne primere** ali **intervencijske ekipe** (IE) za vse tri vrste oziroma za vsako vrsto posebej, da je možna izredna odstranitev problematičnega osebkā čim hitreje, (oglejte si Slika 5). Pomembno je, da strokovno usposobljen kader v primeru konflikta ugotovi vzrok (človek/VZ/okoliščine) ter svoja spoznanja zabeleži, saj so takšna spoznanja dragocena za zmanjševanje konfliktov v bodoče.

Slika 5. Ekipe za intervencije za medvede so vzpostavljene v določenih državah EU, vključno s Hrvaško (slika: Djuro Huber).

Upravljanje z odstrelom se izvaja v določenih evropskih državah, kjer je populacija v ugodnem stanju in odstrel ne predstavlja grožnje populaciji, pač pa je pomemben dejavnik pri zmanjševanju konfliktov. V številnih državah se posamezni problematični osebki (medvedi

¹⁸ Marsden, K. (2018) Preventing damage by large carnivores: A comparative overview of the use of the European Agricultural Fund for Rural Development to protect livestock in the Alpine countries: https://www.adelphi.de/en/system/files/mediathek/bilder/26022019_WISO-EAFRD-report-adelphi_FINAL.pdf

ali volkovi), ki so se uspešno izognili preventivnim ukrepom, se izjemoma lahko odvzamejo iz populacije (16. člen). Izjeme se včasih uporabljajo za nadzor širše populacije, npr. s preventivno odstranitvijo določenega števila posameznih živali iz populacije. V nekaterih državah EU¹⁹ je lov dovoljen tam, kjer so volkovi vključeni v Prilogo V Direktive o habitatih.

Konflikti z VZ so tesno povezani z ekonomskimi interesi, a imajo moč seči tudi globlje. Odražajo lahko številne **socialno-kulturne vizije** prihodnosti podeželskih območij, kjer se lahko konflikti med različnimi skupinami deležnikov prenesejo na VZ²⁰. Na področju sobivanja lahko pomagajo številna sredstva, kot so to poudarile študije primerov Platforme EU²¹ ter najnovejše smernice Evropske komisije²². Dejavna vključenost ljudi, ki pogosto bivajo z VZ v diskusije glede upravljanja VZ, npr. z **vzpostavitvijo platform za deležnike**. To je ključnega pomena pri proaktivni in uporabni strategiji reševanja konfliktov in njihovega poglobljanja.

Poleg prenosa izkušenj EU v Dinaridih bo ta projekt zajel izkušnje iz Dinaridov, ter jih prenesel na ostale države EU. Številne države zahodne ali osrednje EU, (npr. Nemčija), so izgubile svoje populacije VZ, zato so konflikti ob njihovem ponovnem pojavu še posebej izraziti. Dinarska izkušnja stalnega sobivanja lahko ponudi dragocene nauke za uspešno obvladovanje konfliktov.

¹⁹ Medvede z območja Dinaridov in Pidskega gorstva lovijo oziroma so navedeni kot lovne živali v Sloveniji, na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini ter v Črni Gori, ne pa v Srbiji, na Kosovu, v Severni Makedoniji, Albaniji in Grčiji, kot navaja Huber et al (2021) The status of hunting of brown bears in Europe: is it good or bad for bears? Neobjavljena ustna predstavitev s seje Skupine specialistov za medvede

²⁰ Npr. Linnell, J. (2013) From conflict to coexistence? Insights from multidisciplinary research into the relationships between people, large carnivores and institutions: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_4_conflict_coexistence.pdf

²¹ Spletna stran Evropske komisije: študije primera o sobivanju: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies.htm

²² Evropska komisija (2021): Dokument s smernicami za strogo zaščito živalskih vrst v interesu Skupnosti skladno z Direktivo o habitatih: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=PL_COM:C\(2021\)7301&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=PL_COM:C(2021)7301&from=EN)

3 Metoda zbiranja informacij

Za dober pregled nad obstoječim stanjem je projektna ekipa razvila osnutek intervjuja, s pomočjo katerega so zbrane informacije o monitoringu in upravljanju VZ v Dinaridih. Osnutek temelji na pregledu obstoječe literature in povratnih informacijah strokovnjakov, še posebej svetovalnega odbora, kateri deluje v projektu. Osnutek intervjuja (Priloga 1) je bil uporabljen za izvedbo 42 intervjujev s strokovnjaki, ki so predstavniki vlad, družbe in akademiki v vključenih državah (oglejte si Prilogo 2 za seznam oseb, s katerimi je bil opravljen intervju). Sogovorniki so bili izbrani med stiki sekretariata platforme v regiji, partnerji in s pomočjo povratnih informacij svetovalnega odbora ter samih sogovornikov.

Intervjuji so bili sestavljeni na podlagi spodaj navedenega obsega tematik, ki prispevajo k uspešnosti in sodelovanju pri upravljanju VZ:

Za vsako državo so bile ocenjene teme:

- Osnovne informacije o državi (površina, prebivalstvo, namembnost zemljišč, institucionalna struktura)
- Upravne oblasti, relevantne za upravljanje VZ
- Uporaba mednarodne zakonodaje in zakonodaje EU
- Nacionalna in regionalna zakonodaja
- Status VZ in trendi ter razširjenost
- Načrti za upravljanje VZ in metode nadzora
- Glavne grožnje za populacijo
 - Glavni konflikti, povezani s prisotnostjo VZ
 - Zaščita živine in ukrepi za kompenzacijo
 - Status lova
 - Obstoječe čezmejne iniciative

Intervjuji so bili pretežno opravljeni z videoklici in prek telefona. Sogovorniki so bili obveščeni o uporabi podatkov in da bodo njihovi odgovori anonimni na nivoju posameznikov, seznam anketiranih pa bo objavljen. Postavljen je bil niz vprašanj in odgovori so bili zabeleženi, v večini primerov v materinem jeziku sogovornika, v nekaterih primerih pa v angleškem jeziku. Odgovori so bili prevedeni v angleški jezik in posredovani preostalemu delu ekipe v analizo. Odgovore smo uporabili za pripravo pregledov za vsako spodaj navedeno državo (podatkovne kartice držav), kot tudi za primerjalne preglednice in opise v diskusiji.

Intervjuji so imeli dvojni namen zbiranje informacij ter analiza interesa za sodelovanje na sestankih platforme. Zato je bilo pomembno, da smo v vsaki državi dosegli čim večji krog sogovornikov. Pri izbiri je ekipa iskala ravnovesje med državnimi akterji, naravovarstveniki, akademiki, lovskim sektorjem in deležniki s področja kmetijstva.

Sogovorniki imajo lastna mnenja o upravljanju VZ. Zato smo dodatno pozornost usmerili v analizo segregacije med mnenji, uradnimi stališči in znanstvenimi dokazi. Primerni kvalifikatorji so navedeni spodaj..

4 Rezultati

Rezultati se opirajo na dva glavna pregleda upravljanja v regiji, ki sta bila izvedena v približno 10-letnih intervalih. Prva ocena pristopov pri upravljanju je bila izvedena v sklopu Bernske konvencije leta 2002²³. Iniciativa za velike zveri za Evropo (LCIE) je prav tako izvedla ankete o populaciji po vsej Evropi z uporabo strokovnih vprašalnikov (kot so jih povzeli Kaczensky et al. 2012)²⁴. Te informacije so predstavljene v podatkovnih listih držav in spodnjih opisih (oglejte si Prilogo 3). Priloga 4 prikazuje primerjavo med temi pregledi. Vidimo lahko, da so **številne težave, ki so bile identificirane leta 2002 in potem znova leta 2012**, kljub aktivni propagandi v smeri strožje varstva vrst VZ v tem obdobju.

Spodaj so opisani v strnjeni obliki in jih je mogoče podrobneje pregledati v podatkovnih karticah posameznih držav (Priloga 3).

4.1 Status populacije

Preglednica 2 ponuja pregled ocenjene številčnosti populacije po posameznih državah na podlagi odgovorov v intervjujih (uradne številke oziroma strokovne ocene). Kot je opisano spodaj, ima natančen sistem za nadzor vzpostavljen le nekaj držav in večina števil so nepreverjene ocene. Kljub temu pa je seštev ek števil podoben ocenam LCIE, ki so navedene višje v tem poročilu (približno 4.000 volkov (dinarsko-balkanska populacija), približno 4.000 medvedov (dinarsko-pindska populacija), 120–130 risov (dinarska populacija risov) in le 50 posameznih živalih balkanskega risa (Kaczensky et al. 2021⁸). Populacije se seveda razlikujejo po posameznih državah glede na njihovo velikost, relief in upravljanje. Dvojnega štetja med državami ni mogoče izključiti.

Preglednica 2: Status populacije in trend

Vrednosti, podane v letu 2021 (* = nepreverjena ocena, za risa () = subpopulacija balkanskega risa, »-« = brez podatkov).

Država	Medved Ocena	Medved Trend	Volk Ocena	Volk Trend	Ris Ocena	Ris Trend
Albanija	*180–200	Stabilno nacionalno	*200–250	Stabilno	(5–10)	Stabilno s tendenco zmanjševanja
Bosna in Hercegovina	*1000–1200	Rahlo naraščanje	400–600	Stabilno ali zmanjševanje	*80–90	-
Hrvaška	846–1072	Stabilno	163	Zmanjševanje ali stabilno	85–90	Stabilno ali naraščanje
Kosovo*	*80–100	-	*100	-	*(6)	-
Črna Gora	*423	-	*592	-	*(0)	-
Severna Makedonija	*333–381	Stabilno ali naraščanje	*400–1100	Rahlo zmanjševanje	(32)	Stabilno
Srbija	*100	Naraščanje	*800–900	Stabilno ali rahlo naraščanje	*40–60	Stabilno
Slovenija	700–900	Naraščanje	104–129	Naraščanje	29	-

Največje populacije medvedov najdemo v Bosni in Hercegovini, na Hrvaškem in v Sloveniji,

²³ Konvencija o ohranjanju evropskega prostoživečega rastlinstva in živalstva in habitatov Natura Srečanje 22. Stalnega odbora (2002) Akcijski načrti za velike zveri za območje Dinaridov – Pindskega gorstva <https://cupdf.com/document/ap-dinara-pindus-range-lc-large-carnivore-action-plans-f-or-dinara-pindus.html>

²⁴ Petra Kaczensky, Guillaume Chapron, Manuela von Arx, Djuro Huber, Henrik Andrén, and John Linnell (Editors) (2012) Status, upravljanje in distribucija velikih zveri – medveda, risa, volka in rosomaha – v Evropi, 1. del: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_1_part1_statusofcineurope.pdf in 2. del: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_1_part2_species_country_reports.pdf

medtem ko imajo druge države relativno majhne populacije. Najvišje ocene za volkove pa veljajo za Srbijo in Makedonijo. Populacije risa so majhne v celotni regiji.

4.2 Zakonodaja in status glede lova

Intervjuji in primerjave s preteklimi pregledi kažejo, da prihaja do postopnega razvoja v smeri **zavarovanje vrst VZ** zaradi izpolnjevanja zahtev Bernske konvencije (ali Direktive o habitatih v primeru Slovenije in Hrvaške). V Severni Makedoniji je volk lovna vrsta, lov celo spodbujajo z nagradami, s čimer privabljajo tudi tuje lovce (oglejte si Preglednico 3). V Bosni in Hercegovini ter Črni Gori volkove prav tako lovijo. Lov na medveda je med sezono dovoljen v Republiki Srbski, ni pa dovoljen v Federaciji Bosne in Hercegovine. V Črni Gori je medved teoretično lovna vrsta z omejitvami (prepoved za samice z mladiči, zaprta sezona za medvede do starosti dveh let), v praksi pa jih v zadnjih dvajsetih letih ne lovijo. V veljavi so določene izjeme, ki v večini držav, vključno z državama članicama Hrvaško in Slovenijo, dopuščajo odstranitev določene kvote medvedov ali volkov iz populacije.

Preglednica 3: Lov v Dinaridih.

Država	Medved	Volk	Ris
Albanija	Ne. Izjeme za problematične živali.	Ne. Izjeme za problematične živali.	Ne
Federacija Bosne in Hercegovine	Ne. Izjeme za problematične živali.	Da. Volkovi (samci): 1. januar–31. december (brez zaprte sezone) Volkulje in mladiči: 1. julij–28/29. februar	Ne
Republika Srbska	Dovoljen lov. Sezona: 1. oktober–15. maj	Da. Volkovi (samci): 1. januar–31. december (brez zaprte sezone) Volkulje in mladiči: 1. julij–28/29. februar	Ne
Hrvaška	Ne. V veljavi pa je izjema v obliki letne kvote 16 % velikosti populacije in vključuje preventivne odstranitve, pogine v prometu in intervencijske odstranitve.	Ne	Ne
Kosovo*	Ne	Ne	Ne
Črna Gora	Lovna vrsta, vendar brez kvote.	Da. Sezona: 1. oktober–28/29. februar	Ne
Severna Makedonija	Ne	Da. Sezona: 1. januar–31. december (brez zaprte sezone)	Ne
Srbija	Ne. Izjeme za problematične živali	Da (razen v avtonomni pokrajini Vojvodini), priporočena kvota do največ 30 % populacije. Sezona: 1. julij–31. marec	Ne
Slovenija	Ne. Čeprav je del populacije mogoče odstraniti v sklopu izrednega odvzema	Ne. Veljajo izjeme za problematične živali	Ne

4.3 Nadzor

Posebno skrb pri določanju kvot za lov ali izjeme povzroča **pomanjkanje natančnih**

vrednosti o številčnosti populacije in nadzora nad distribucijo v večini držav (oglejte si Preglednico 4). Slovenija in Hrvaška uporabljata več metod monitoringa, vključno z genetsko analizo, ki načeloma daje natančne podatke in izpolnjujejo zahteve o poročanju iz 17. člena Direktive o habitatih (čeprav še vedno prihaja do pomislekov okoli nekaterih deležnikov glede natančnosti podajanja ocen, zlasti za volka).

V vseh drugih državah so vrednosti populacij ocene, ki temeljijo na opazovanjih lovcev, v nekaterih primerih tudi z pomočjo telemetrije in kamer. V večini primerov strokovnjaki menijo, da te metode ne dajejo dovolj natančnih vrednosti. V najslabših primerih (predvsem pri volku, kjer je manj zanimanja za lov, hkrati pa je opazovanje in možnost prepoznave posameznih živali težja), so pridobljene številke pretežno ugibanja (ker lovci sporočajo manjše številke). Kot je opisano spodaj, je čezmejni nadzor (z izjemo za balkanskega risa) izjemno redek. To pomeni tudi, da obstaja možnost podvajanja pri štetju med državami in da številke med državami niso primerljive. Za zaključek pa so sogovorniki v skoraj vseh državah izpostavili pomanjkanje strokovnega znanja, usposobljenega osebja in zadostnega financiranja, kar predstavlja oviro pri vpeljavi nadzornih shem.

Preglednica 4: Nadzor v Dinaridih.

Država	Medved	Volk	Ris
Albanija	Ocene na podlagi kamer, strokovnih mnenj in ekstrapolacije. Začetni genetski nadzor za majhno regijo na jugovzhodu države	Ocene na podlagi kamer, strokovnih mnenj in ekstrapolacije.	Pregled z monitoringom sledi, zajemom – označevanjem – izpuščanjem – ponovnim zajemom, obširnimi in intenzivnimi pregledi s kamerami
Bosna in Hercegovina	Ocene na podlagi metod za štetje lovnih živali, na nekaterih območjih druge metode, kot je genetski monitoring	Ocene na podlagi metod za štetje lovnih živali	Ocene na podlagi metod za štetje lovnih živali
Hrvaška	Shema nadzora vključuje: genetsko štetje na podlagi vzorcev iztrebkov, beleženje vseh primerov smrti in poškodb, kamere, štetje posameznih živali s strani lovcev na lokacijah hranjenja znotraj lovišč. Ni nadzora nad plenom VZ	Shema nadzora vključuje: genetsko vzorčenje (nepopolno) in poškodbe (prostorski in časovni pojavi napadov volkov na domače živali), telemetrija, kamere, zbiranje vseh znakov prisotnosti volkov s kategorijami SCALP	Shema nadzora vključuje: kamere, genetsko vzorčenje
Kosovo*	Ocene temeljijo na podatkih upraviteljev lovišč	Ocene temeljijo na podatkih upraviteljev lovišč	Ocene temeljijo na podatkih upraviteljev lovišč, kamer
Črna Gora	Ocena/poročilo lovskih družin in strokovnih služb na zaščitenih območjih	Ocena/poročilo lovskih družin in strokovnih služb na zaščitenih območjih	
Severna Makedonija	Ocene na podlagi kamer in ekstrapolacije, genetska študija (2008)	Ocene na podlagi kamer	Nadzor prek programa za ohranjanje balkanskega risa, priložnostni popisi
Srbija	Občasno s projekti (kamere, telemetrija, genetsko štetje [samo lokalno, v NP Tara])	Ocene na podlagi metod za štetje lovnih živali, kot so telemetrija, kamere. Nekaj genetskega vzorčenja in analize tkiv.	Občasno s projekti kamer
Slovenija	Shema nadzora vključuje: genetsko štetje, popis, spremljanje, modeliranje populacije, štetje na krmiščih	Shema nadzora vključuje: genetsko štetje, analizo velikosti populacije in genetskega starševstva, metodo tuljenja	Shema nadzora vključuje: kamere, genetske vzorce

4.4 Načrti za upravljanje

V povezavi z zgornjimi navedbami številne države nimajo zakonodajno predpisanih **načrtov za upravljanje**. Hrvaška in Slovenija imata predvideno načrtovanje (čeprav se trenutno posodablja), ki se do neke mere tudi medsebojno usklajuje (oglejte si Preglednico 5).

Srbija in Albanija sta razvili načrte za upravljanje medvedov, a jih še nista implementirali. V drugih državah ni načrtovanja in pomanjkanje kapacitet za nadzor najbrž pomeni, da jih v bližnji prihodnosti ne bodo pripravljene. Izjema je balkanski ris, saj je za vse države, kjer se pojavlja ta vrsta, izdelan *Program ohranjanja balkanskega risa*²⁵, Dokument je osnova za usklajevanje nadzora, načrtovanja upravljanja in vključenosti deležnikov.

Preglednica 5: Načrti upravljanja v Dinaridih.

Država	Medved	Volk	Ris
Albanija	Akcijski načrt (2007), brez načrta upravljanja	Ne	Akcijski načrt (2007), brez načrta upravljanja (navadni ris). Balkanski ris implementiran
Bosna in Hercegovina	Ne	Ne	Ne
Hrvaška	Da. Nazadnje posodobljeno leta 2019. Načrt upravljanja implementiran, akcijski načrt se obnavlja vsako leto.	Da. Trenutni plan upravljanja je treba obnoviti	Da. Trenutni plan upravljanja je treba obnoviti
Kosovo*	Ne	Ne	Ne
Črna Gora	Ne	Ne	Ne
Severna Makedonija	Ne	Ne	Načrt upravljanja za balkanskega risa samo v enem nacionalnem parku (Mavrovo)
Srbija	Ne Obstaja osnutek načrta upravljanja	Ne Obstaja osnutek načrta upravljanja	Ne Obstaja osnutek načrta upravljanja
Slovenija	Da. Obstoječe strategije/načrte je treba obnoviti	Da. Obstoječe strategije/načrte je treba obnoviti	Da. Strategija upravljanja se izvaja, obstoječi akcijski plan je treba obnoviti

Z izjemo držav članic EU vključenost deležnikov ni dobro razvita. Lovske organizacije so običajno najbolj integrirane v upravljanje VZ, in predstavniki vlade se računajo nanje pri zagotavljanju številčnosti populacij. Kmetijske organizacije so slabše organizirane in ločene med sabo, zato je težje najti uradne predstavnike za usklajeno predstavljanje njihovih interesov. Samo v Sloveniji lahko smatramo kmetijsko zbornico kot relativno aktivno, enako velja tudi za Čebelarsko zvezo Črne Gore. Čeprav so nevladne organizacije, ki delujejo na področju ohranjanja narave, prisotne v večini držav, so pretežno majhne in jim primanjkuje kapacitet. Kljub temu pa so nevladne organizacije in strokovnjaki vzpostavili čezmejne iniciative, včasih tudi z mednarodno podporo.

WWF Adria, na primer, deluje na osnovi večjih sodelovanj, omrežje Parki Dinaridov pa združuje zavarovana območja v celotni regiji. Organizacije, kot so Makedonska ekološka

²⁵ Spletna stran PPNEA: Zaščita in ohranjanje naravnega okolja v Albaniji (PPNEA): Program za ohranjanje balkanskega risa: <https://ppnea.org/balkan-lynx-recovery-program/>

skupnost (MES), Zaščita in ohranjanje naravnega okolja v Albaniji (PPNEA), Okoljsko odgovorna akcijska skupina (ERA) na Kosovu*, Center za okolje (iz Bosne in Hercegovine, Republike Srbije) in Center za zaščito in raziskave ptic v Črni Gori (CZIP), so aktivne čezmejnem in mednarodnem področju. Projekt Bear in Mind, ki ga financira TAEIX²⁶, se posebej osredotoča na večjo vključenost deležnikov v Črni Gori ter Bosni in Hercegovini.

4.5 Glavne grožnje populacijam velikih zveri

Poleg pomanjkanja znanstvenih dokazov in usklajenega nadzora so prisotne številne **grožnje vrstam VZ** v regiji, pogosto manjka usklajen nadzor, zato spodnji podatki temeljijo na mnenjih in izkušnjah strokovnjakov (oglejte si Preglednico 6).

Preglednica 6: Glavne grožnje.

Država	Medved	Volk	Ris
Albanija	nelegalen lov, zajem	nezakonit lov (pomanjkljivi podatki)	degradacija habitata
Bosna in Hercegovina	nezakonit lov, degradacija habitata, infrastruktura, motnje, preganjanje težavnih	medvedov, nezakonit lov	nazakonit ili nelagalen lov
Hrvaška	razmerje med samci in samicami, težavni medvedi (ustaljeni), infrastruktura, motnje, turizem	nezakonit lov in preganjanje, javno sprejemanje, pomanjkanje naravnega plena (lokalno, južno od HR), degradacija habitata (vključno z zapuščanjem), neplašni volkovi (povezano z odstranjevanjem trupel), hibridizacija	genetika/oplojevanje v ožjem sorodstvu
Kosovo*	motnje (upravljanje gozdov), nezakonit lov, ravnanje z odpadki	nezakonit lov, motnje, turizem	nezakonit lov, motnje, turizem
Črna Gora	nezakonit lov, motnje, degradacija habitata, turizem	nezakonit lov, boj za plen (konflikt pri lovu), degradacija habitata	ne velja
Severna Makedonija	nezakonit lov, degradacija habitata, pasti	nezakonit lov, lov	tekmovanje za plen, oplojevanje v ožjem sorodstvu, pregon/ nezakonit lov, degradacija habitata
Srbija	degradacija habitata, infrastruktura, dostopnost plena, nezakonit lov	degradacija habitata, dostopnost plena, hibridizacija	genetika/oplojevanje v ožjem sorodstvu
Slovenija	Odnos javnosti, mediatizacija, lov, degradacija habitata in povezljivost	javno sprejemanje, mediatizacija, agresiven volk, degradacija habitata, prometne nesreče	genetika/oplojevanje v ožjem sorodstvu, nezakonit lov, prometne nesreče

V državah, kjer je lov na določene VZ predviden, nekateri to smatrajo kot tveganje, saj po njihovem vplivi niso dovolj dobro opredeljeni. Širše gledano je tudi pri dobro načrtovanem lovu nezakonit lov pomembna težava v določenih državah, bodisi v obliki streljanja, zastrupljanja ali lova s pastmi, z namenom zmanjševanja populacije na nekaterih območjih. To to ima lahko škodljiv vpliv na vse vrste. V Albaniji strokovnjaki poudarjajo vpliv prakse lovljenja medvedjih mladičev za zasebno rabo in ubijanje njihovih mater (

²⁶ Projekt Bear in Mind: <http://bearinmind.me/about-us/>

Slika 6). Javna podoba VZ in podpora nezakonitem/neleplnem lovu sta jasno povezana s spodaj opisanimi konflikti. Dodatno grožnjo za vse vrste predstavlja izguba habitata zaradi infrastrukturnega razvoja.

V vseh državah lahko načrtovanje infrastrukture v velikem obsegu predstavlja resno grožnjo v prihajajočih letih,²⁷ kot tudi motnje zaradi množičnega turističnega razvoja. Poleg tega lahko slabo upravljanje z odpadki pripelje do povečanega stika med ljudmi in medvedi ter do morebitnega problematičnega vedenja medvedov (ki postane pogojeno s hrano) in tako lahko privede do njihove udomačitve, ter posledično odstranitve. Dodatno krmljenje s strani lovcev lahko prav tako vpliva na vedenje medvedov ter privede do večje stopnje rodnosti, čeprav nekateri lovci trdijo, da s tem medvedi naj nebi zahajali v bližino vasi in kmetijskih zemljišč. Pomanjkanje naravnega plena je bilo prav tako prepoznano kot dejavnik, zaradi katerega volkovi razvijejo navado plenjenja rejnih živali v delih Hrvaške in Severne Makedonije. Hibridizacija volkov s psi se smatra kot grožnja na Hrvaškem, v Sloveniji in Srbiji, ni pa še

²⁷ Za dodaten razvoj infrastrukture s podporo EU v regiji zahodnega Balkana je načrtovanih več kot 580 milijonov evrov, WBIF – https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news/eu-starts-implementing-economic-and-investment-plan-western-balkans-2020-12-17_en;

Transport - <https://w.bif.eu/sectors/transport>;

Finančni načrt EU za zahodni Balkan – 30 milijard evrov v obdobju sedmih let,

<https://www.euractiv.com/section/enlargement/opinion/integrity-compliance-in-western-balkans-infrastructure-projects/>;

Povezljivost in investicije v infrastrukturo na zahodnem Balkanu,

https://w.bif.eu/storage/app/media/Library/6.%20Connectivity%20Agenda/brochure_wb_connectivity_agenda_en.pdf, https://www.eib.org/attachments/efs/infrastructure_investment_in_the_western_balkans_en.pdf;

Osnutek prostorskega načrta Srbije od 2021 do 2035 – zemljevid cestne infrastrukture:

https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/03aREF_PPRS_saobracaj.jpg, in celotno besedilo načrta:

<https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/PPRS%20Nacrt.pdf>

bila raziskana v drugih državah. Pri risu se zaradi majhnih in osamljenih populacij kot največja grožnja smatra parjenje v ožjem sorodstvu.

Slika 6. Član intervencijske ekipe osvobodi medveda iz pasti divjega lovca (fotografija: Slaven Reljić).

4.6 Glavni konflikti

Kar se tiče **pogosto opredeljenih konfliktov**, ostaja volk najbolj konfliktna vrsta in je povezan z najbolj negativnimi stališči (oglejte si Preglednica 7). To je skoraj splošen pojav zaradi napadov na živine in v redkih primerih tudi zaradi napadov na lovske pse. Strah pred volkovi so omenili le nekateri sogovorniki iz Bosne in Hercegovine ter iz Slovenije. Nekateri sogovorniki so izpostavili, da so živinorejci vajeni volkov in so že izvedli zaščitne ukrepe. V Albaniji, na primer, se konflikti glede napadov na živino smatrajo kot redki, ker so ob čredah prisotni pastirji.

Medved je le manj konfliktna vrsta v regiji, glavno problematiko pa povzročajo z napadi na čebelnjake in živino. Problematično vedenje medvedov (hranjenje z odpadki, vstop v vasi ipd.) predstavlja težavo na nekaterih lokacijah, a je to očitno geografsko omejeno. Medvedi se smatrajo kot konfliktni le na Hrvaškem in v Sloveniji. Ris je precej manj konflikten (tudi zaradi majhnih populacij), obstaja pa kompeticija z lovci pri plenjenju načrtovanega odstrela srnjadi v posameznih loviščih. Občasno se pojavijo napadi na domače živali.

Preglednica 7: Konflikti, povezani s prisotnostjo VZ.

Države	Medved	Volk	Ris
Albanija	škoda	škoda, konflikt pri lovu	majhen konflikt
Bosna in Hercegovina	škoda, strah	škoda, konflikt pri lovu, strah pred agresivnimi volkovi	majhen konflikt
Hrvaška	težave s habituiranimi medvedi	škoda, strah, konflikt pri lovu	konflikt pri lovu
Kosovo*	škoda	škoda	majhen konflikt
Črna Gora	škoda, tekmovalje za gozdne plodove	škoda	majhen konflikt
Severna Makedonija	škoda, strah	škoda	majhen konflikt
Srbija	škoda, strah	škoda, konflikt pri lovu, strah	majhen konflikt
Slovenija	škoda, strah	škoda	konflikt pri lovu, škoda (minimalna)

4.7 Zaščita živine in kompenzacija

Kot **odziv na zmanjšanje konflikta** se v številnih državah uporablja kompenzacija za škodo (oglejte si sliko 7), ki jo plačajo lovske zveze (kjer je dovoljen lov na VZ) ali ministrstvo za kmetijstvo, okolje, lokalne oblasti ali upravniki zaščitnih območij (oglejte si Preglednico 8).

Slika 7: Varovanje živine (Slika: Djuro Huber).

Preglednica 8: Nadomestila in zaščita.

Država	Pravila za nadomestila in preprečevanje	Plačila za nadomestila in preprečevanje (kjer so znana)
Albanija	Psi za varovanje živine, pastirji, ograde, zapiranje ponoči kot preventivni ukrepi v uporabi, ki jih ne financira država.	Brez plačil
Bosna in Hercegovina	RS: Nadomestila so v veljavi (100 % stroškov) za medvede in rise, pogoj so preventivni ukrepi, ni nadomestil za volkove. Strošek si delijo Ministrstvo za kmetijstvo, upravnik lovišča in občina. FB&H: Nadomestila so v veljavi, pogoj so zaščitni ukrepi	Nadomestila beleži kmetijsko ministrstvo, ni pa na voljo javno
Hrvaška	Nadomestila: v veljavi, pogoj so preventivni ukrepi Medved: nadomestila plačujejo nosilci lovskih pravic Volk: nadomestila plača Ministrstvo za okolje Vsa škoda je v praksi nadomeščena (v 1 letu) Preventivne ukrepe lahko financira EKSRP (Ukrep 4.4).	Nadomestila 2018 Porabljeno: 1.658.948,00 HRK (221.193 EUR), za 1218 primerov Preventiva Povprečno 900.000 evrov letno je načrtovanih za ukrep (6,5 milijona evrov za obdobje financiranja 2014–20), a vključuje več drugih ukrepov
Kosovo*	Shema nadomestil obstaja, vendar se ne izvaja	Ni implementirano
Črna Gora	Nadomestila se izvajajo, pogoj so preventivni ukrepi. Komisija oceni višino nadomestila.	Nadomestila so v praksi redka
Severna Makedonija	Nadomestila se izvajajo za medvede, ne pa za rise in volkove	Nadomestila Povprečno 600.000 evrov letno (2013–2018) ²⁸
Srbija	Nadomestila so v veljavi, pogoj so preventivni ukrepi. Komisija oceni višino kompenzacije	Nadomestila so v praksi redka
Slovenija	Nadomestila so v veljavi, pogoj so preventivni ukrepi. Preventiva se financira iz nacionalnih sredstev, EKSRP, projektov LIFE (LIFE Slowolf, LIFE DINALP BEAR)	Nadomestila Medved: povprečno 86.500 evrov letno (865.000 evrov med letoma 2010–19) Volk: povprečno 172.000 evrov letno (1,72 milijona evrov med letoma 2010–19) Preventiva 2019 237.428 evrov, razdeljenih na: - Električne ograde 130.798 evrov - Psi za varovanje živine 88.608 evrov - Uporaba pastirjev 18.022 evrov

V Sloveniji in na Hrvaškem so aktivni delujoči sistemi za nadomestila povzročene škode, prav tako je na voljo podpora za izvajanje zaščitnih ukrepov (ki morajo biti v veljavi za prejemanje kompenzacije, Slika 7). V Bosni in Hercegovini in Severni Makedoniji se plačuje nadomestilo za škodo, ki jo povzročajo medvedi, ne pa za škodo, po volkovih. Na Kosovu* obstaja nadomestilo za škodo, ki jo povzročijo volkovi, ne pa za medvede (čeprav je izplačana redko), v Črni Gori pa za obe vrsti. V Albaniji sheme za nadomestila ne obstajajo (kot omenjeno zgoraj, so pastirji bolj vajeni življenja z VZ kot na drugih območjih).

Nekatere države prav tako sprejemajo ukrepe za uvedbo interventnih ekip (IE) za hitro ukrepanje v primeru incidentov, ki so povezani z medvedi. Hrvaška in Slovenija imata vzpostavljene funkcionalne ekipe, Republika Srbija pa ekipo pripravlja. V nekaterih državah

²⁸ Novičarska stran Prism (2018) Medved tožen, država plača: <https://prizma.mk/mechkite-tuzheni-drzhavata-plaka/>

primanjkuje sredstev za izvedbo nalog, v Črni Gori je bila na primer težava, da nima ustreznih vozil za dostop do incidentov, prav tako jim primanjkuje usposobljenega strokovnega osebja.

4.8 Obstoječe čezmejne iniciative

Na koncu so sogovorniki podali tudi informacije o **obstojećih čezmejnih projektih** (oglejte si Preglednico 9). Na Hrvaškem in v Sloveniji so med strokovnjaki, znanstveniki in posameznimi nevladnimi organizacijami vzpostavljena zelo dobra, dolgotrajna sodelovanja. Ti akterji so tudi aktivno vključeni v delovanje svojih vlad, izmenjava z vlado pa se spodbuja v okviru projektov, kot je projekt Interreg Carnivora Dinarica.

Hrvaška in Slovenija sodelujeta tudi z drugimi državami EU, zlasti z alpskimi državami, kot sta Italija in Avstrija, in sicer prek odmevnih, sofinanciranih projektov LIFE, ki jih vodi Zavod za gozdove Slovenije (LIFE DINALP Bear in LIFELYNX) in obsežnih čezmejnih partnerstev (LIFE EUROLARGE CARNIVORES, LIFE SWIPE). Dolgotrajni program za obnovo balkanskega risa je bil ključnega pomena pri čezmejnem povezovanju strokovnjakov (Albanija, Kosovo* in Severna Makedonija) s posebnim namenom, da bi rešili balkanskega risa. Med drugimi državami sodelovanje v veliki meri temelji na individualnih stikih in se razlikuje glede na obstoječe odnose in ljudi, ki jih predstavljajo.

Nevladne organizacije iz Hrvaške, Črne gore in Republike Srbske dobro sodelujejo, tudi pri projektu Bear in Mind. Vendar pa razmere v Bosni in Hercegovini zahtevajo posebno pozornost zaradi regionalizacije države²⁹. Vsaka enota je odgovorna za upravljanje VZ in, čeprav obstaja medresorski organ za okolje, so sogovorniki opisali medresorsko sodelovanje kot težko. To tudi otežuje sodelovanje drugih držav z Bosno in Hercegovino na nacionalni ravni. Jasno je, da so pomembni tudi različni politični odnosi med državami.

Preglednica9: Projekti in programi v regiji.

Ime	Datumi	Vpletene države	Opis	Spletna stran
Program za povrnitev balkanskega risa	2006–danes	AL, MZ, KO, CH, DE	Program za reševanje kritično ogroženega balkanskega risa pred izumrtjem. Vizija je »dolgoročen obstoj uspešne populacije balkanskega risa na njenem zgodovinskem območju razširjenosti, v harmoniji z lokalnimi skupnostmi in z njihovo podporo«.	https://ppnea.org/balkan-lynx-recovery-program/
Life Dinalp bear	07. 2014–06. 2019	SI, HR, AT, IT	Izboljšati spremljanje populacije, zmanjšati število konfliktov in izboljšati sobivanje, spodbujati naravno širitev medveda v Alpe	https://dinalpbear.eu/home-page-1/
Life lynx	07. 2017–03. 2024	SI, HR, IT, RO, SK	reševanje populacije dinarsko-jugovzhodnega alpskega risa pred izumrtjem in njegovo dolgoročno ohranjanje s ponovnim naseljevanjem, vključevanjem deležnikov, spremljanjem	https://www.lifelynx.eu/
LIFE EUROLARGE CARNIVORES	09. 2017–02. 2022	DE, AT, CH, FI, FR, DE, HU,	Izboljšati komunikacijo in čezmejno sodelovanje na področju velikih zveri. WWF Adria je koordinirala več aktivnosti	https://www.eurolargecarnivores.eu/en/

²⁹ Bosna in Hercegovina (BiH) je regionalizirana, razdeljena je na entitete: Federacijo Bosne in Hercegovine (FB&H s 16 kantoni), Republiko Srbsko (RS) in okrožje Brčko.

Ime	Datumi	Vpletene države	Opis	Spletna stran
		IT, PL, RO, ES, HR, SLO, NO	v regiji.	
Zaščita rjavega medveda v Dinaridih	01. 2018–12. 2020	BiH ³¹ , ČG	Razviti nadzor nad medvedom in čezmejni načrt upravljanja z medvedom med vključenimi državami.	https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/181106Budva_15_BBPD_LC%20Aleksandar%20Perovic.pdf
Interreg Carnivora Dinarica	09. 2018–08. 2021	SI, HR	Vzpostavitev medinstitucionalnega sodelovanja, usklajevanje raziskav populacij volka in risa, skupna analiza povezanosti habitatov, skupno vrednotenje ekosistemskih storitev na podlagi velikih zveri ter testiranje in izvajanje ukrepov varovanja živine.	https://www.carnivoradinarica.eu/en/large-carnivores/woolf/biology-ecology-and-behaviour/
Bear in Mind	11. 2019–05. 2022	BiH, ČG	Projekt za krepitev in razvoj zmogljivosti upravnikov zavarovanih območij in okoljskih nevladnih organizacij v Črni gori ter Bosni in Hercegovini ter za izboljšanje sodelovanja v procesih oblikovanja politik.	http://bearinmind.me/about-us/
Interreg Adrion DINALPCONNECT	3. 2020–8. 2022	SI, HR, AL, BiH, GR, IT	Okrepiti mednarodno in sektorsko sodelovanje za izboljšanje ekološke povezanosti v Dinarskem gorstvu in ga povezati z Alpami. Vzpostavljene čezmejne povezave med območji Natura 2000 in zavarovanimi območji s poudarkom na prednostnih vrstah in habitatih.	https://dinalpconnect.adrioninterreg.eu/
LIFE SWIPE	09. 2020–08. 2023	BiH, BG, HR, IT, PL, RO, SK, RS, ES, UA	Z izboljšanjem skladnosti z okoljsko zakonodajo EU in povečanjem števila uspešno preganjanih kaznivih dejanj odvracati in na koncu zmanjšati kriminal nad prostoživečimi živali, vključno z lovom na VZ.	https://www.wwfadria.org/what_we_do/all_initiatives/life_swipe/

Poleg sporazuma iz Budve (uvod) obstaja vrsta drugih **regionalnih pobud, ki si je v preteklosti prizadevala vzpostaviti sodelovanje na regionalni ravni** (oglejte si Preglednico 10).

Nobena od teh ni bila posebej usmerjena na velike zveri, vendar se nekateri cilji dopolnjujejo. Projektna skupina sestavlja bazo podatkov³⁰ teh obstoječih čezmejnih projektov in pobud, ki jih je treba nadgraditi tekom delovanja platforme.

Preglednica 10: Pobude v regiji

Ime	Datum i	Vpletene države	Opis	Spletna stran
Pobuda Dinarski lok	2008–danes	AL, BiH, HR, ME, SE, SI	Širok okvir sodelovanja, ki združuje regionalno aktivne partnerje s pestrim portfeljem projektov in pobud, namenjenih zagotavljanju dolgoročnega ohranjanja in trajnostnega razvoja tega dela Evrope.	https://www.panda.org/discover/our_focus/biodiversity/protected_areas/pa4lp/dinarc_arc/
Resolucija Dinarske Alpe	03. 2011	AL, ME, HR, KO, MZ, SI (BiH namerava podpisati)	Resolucija, ki so jo sprejeli predstavniki dinarskih držav za trajnostni razvoj Dinarskega gorstva. Pobuda Slovenije na konferenci Dinarske Alpe, ki je potekala sočasno z 11. Alpsko konferenco.	https://www.alpconv.org/fileadmin/user_upload/Organization/Partners/Dinarc_Arc_Resolution.pdf
Sporazum iz Budve	11. 2018	AL, BiH, HR, KO, ME, MZ, SRB, SI, BG, GR	Na regionalni delavnici Platforme EU o za velike zveri je bil dosežen dogovor o sodelovanju pri vzpostavitvi dinarske platforme za ohranjanje in upravljanje velikih zveri.	https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/181106Budva_LCP_Workshop%20statement-EN.pdf

³⁰ Celotno podatkovno bazo projektne skupine si lahko ogledate tukaj:
<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1vXH0BW6H1oYXceh90d6yIXRuQ87y1fS5/edit#gid=1209534236>

5 Razprava, naslednji koraki in obeti

Zgornji pregled kaže na jasno potrebo po krepitvi zmogljivosti in izmenjav v zvezi s spremljanjem in upravljanjem VZ. Slovenija in Hrvaška imata na splošno (z nekaterimi izjemami) dobro razvito načrtovanje in nadzor upravljanja, tudi zaradi spodbude za izpolnjevanje zahtev Direktive EU o habitatih, čeprav je iz Priloge 4 razvidno, da se je spremljanje izvajalo že pred tem. Osnova pa so bile zahteve po poročanju za Bernsko konvencijo in konvencijo CITES. Dejstvo, da so bili načrti upravljanja razviti v več državah, vendar niso prestali faze odobritve ali izvajanja, nakazuje, da obstaja želja po usklajevanju pristopa pri ohranjanju in upravljanju VZ, vendar je zaradi ovir, kot so; pomanjkanje ustreznega strokovnega znanja, jasnosti glede pristojnosti, skrb za visoke stroške ter pomanjkanje politične volje, težave ki jih bo težko premagati.

To poročilo ponuja osnovni pregled, na katerem lahko temeljijo nadaljnje razprave v okviru platforme. Intervjuji so dragocen vir informacij, ki jih je mogoče dopolniti in preveriti s skupinskimi razpravami.

Naslednje teme bi lahko bile podrobneje obravnavane v različnih formatih, vključenih v projekt.

Preglednica 11: Naslednje teme platforme.

Tema	Težava	Načini naslavljanja
Natančno čezmejno spremljanje	Natančno spremljanje po standardih Direktive o habitatih obstaja samo v Sloveniji in na Hrvaškem. Čezmejna koordinacija je redka. V mnogih državah primanjkuje zmogljivosti v smislu sredstev in osebja, zato so potrebna znatna prizadevanja za podporo sistemov spremljanja in spodbujanje sodelovanja.	Ena od glavnih tem za platformo bi lahko bila primerjava in razprava o shemah spremljanja ter vzpostavitev dogovorjenega razumevanja potrebe po spremljanju, kjer ni na voljo, kot tudi uskladitev tehnik in procesov, kjer shema obstaja. Obstaja možnost za učenje od Hrvaške in Slovenije na podlagi projektov LIFE, ki so podpirali razvoj spremljanja. Če bo potreba po spremljanju priznana, obstaja možnost za razvoj skupnih projektov med državami in vzpostavitev vzajemnega učenja ter možnost za dogovor o minimalnih standardih spremljanja. ³¹ Velik izziv je potreba po sofinanciranju za večino shem financiranja.
Vzpostavitev mednarodnega načrtovanja upravljanja	Načrtovanje upravljanja je v številnih državah pomanjkljivo. Kapacitete in ideje, kako vzpostaviti procese načrtovanja upravljanja in njihovo izvajanje, niso vzpostavljene.	To bi bila še ena ključna tema za srečanja platforme. Primere je mogoče poiskati pri vključenih državah in drugih državah EU. ³²
Posvetovanje in vključevanje deležnikov	Deležniki pogosto niso vključeni v procese načrtovanja (kjer ti obstajajo). To lahko vodi v razočaranje nad procesi in pomanjkanje zaupanja v vladni način organiziranja upravljanja.	Načrtovanje upravljanja je treba izvajati z vključevanjem deležnikov. Iz platform EU se je mogoče veliko naučiti, saj so bile številne prav tako vzpostavljene šele v zadnjih letih. Primere bi lahko predstavili na sestankih platforme in o njih podrobneje razpravljali s predstavniki civilne družbe.
Nadomestilo škod in	Splošno je sprejeto, da so ukrepi za	Razloge za te težave bi lahko podrobneje

³¹ Npr. skupni standardi spremljanja za Poljsko in Nemčijo: Reinhardt I., Kluth G., Nowak S., Mysajek R.W. (2015): Standards for the monitoring of the Central European wolf population in Germany and Poland. BfN-Skripten 398. Brezplačen izvod na voljo na www.bfn.de/skripten

³² Npr. prek pregleda upravljanja: Reinhardt I., Kluth G., Nowak S., Mysajek R.W. (2013): Pregled upravljanja volkov na Poljskem in v Nemčiji spriporočili za prihodnje čezmejno sodelovanje. BfN-Skripten 356. Nemčija / Nemška zvezna agencija za ohranjanje narave (BfN). Bonn.

Tema	Težava	Načini naslavljanja
zaščitne sheme	preprečevanje in nadomestilo škod zaželeni, vendar prihaja pri delovanju shem do večjih težav	raziskali z upravniki in predstavniki interesov sektorja živinoreje. Pomembna tema razprave o sobivanju so tudi preventivni ukrepi (psi čuvaji, pastirji, ograje) in kako jih podpreti. Dodatno bi lahko preučili uporabo programa EU za razvoj podeželja pa tudi morebitno uporabo predpristopne pomoči EU za razvoj podeželja (IPARD)
Zmanjšanje interakcij s problematičnimi medvedi	Habituirani medvedi ostajajo problem v mnogih državah, vendar so bile tudi rešitve preizkušene.	V EU in v nekaterih vključenih državah so bili preizkušeni številni ukrepi, od intervencijskih skupin do upravljanja prometa in ravnanja z odpadki. Te bi lahko predstavili in o njih razpravljali z udeleženci, ki bi imeli možnost apliciranja ukrepov v različnih državah.
Široko usklajevanje in izmenjava o mednarodnem upravljanju	Čeprav obstajajo primeri dvostranskega ali tristranskega usklajevanja, ni okvira, ki bi zajemal celotno regijo, zato se pristopi k upravljanju VZ močno razlikujejo.	To je ključni namen vzpostavitve platforme. Obstajajo številni modeli iz drugih regij za sodelovanje glede VZ (npr. platforma EU) ali sodelovanje na regionalni ravni (npr. Alpska ali Karpatska konvencija). S člani platforme bi se lahko pogovorili o različnih možnostih, da bi poskušali najti način za sodelovanje na dolgotrajnejši ravni.

To poročilo je bilo predstavljeno na prvem srečanju potencialnih članov platforme, ki je potekalo od 16. do 17. novembra 2021 v Sloveniji.